

Kıbrıs Anayasası

Yakınlık duyduğumuz, her yönü ile tanımak istediğimiz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin "Düşünce suçu yoktur" diyen Anayasası'ndan sunduğumuz kesitler, bizlere de bir şeyler anımsatabilmelidir.

GÜNEY DİNÇ İzmir Barosu Avukatlarından

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası, yeni kuruluşun tarihsel gerekçelerini açıklayan "Başlangıç" bölümü ile, sekiz "Kısım"da toplanan 164 maddede ve 13 geçici maddeden oluşuyor. Yurttaşlarının sayısı iki yüz bini aşmayan bir toplumun böylesine geniş kapsamlı bir anayasa yapması, ilk bakışta, gereksiz ayrıntılara inildiği izlenimini veriyor. Küçük harflerle dizilmiş 51 sayfa kitabı okudukça, bu kuşku yerini, özlemle bütünleşen üstün bir beğeni alıyor.

Anayasalar temel hukuk kurallarını belirlediğine göre, bağımsız devlet olma kararlılığına varan bir toplum, elbette her olasılığı düşünecektir. En doğrusu, en iyiyi yakalamaya çalışacaktır. KKTC Anayasası da, böylesine çok yönlü arayışların ürünü. Büyük ölçüde Türkiye anayasalarından esinlenmiş. 1982 ve özellikle 1961 anayasalarının bir çok maddeleri, hiç değişim geçirmeden, yeni devletin ilkeleri arasına katılmış. Bu çok yakın benzerliklere karşın, Kıbrıslılar, kendi yaşamlarıyla özdeşleşen temel kurumların bulunduğu çağdaş bir anayasa derlemeyi başarmışlar.

Kıbrıs Anayasası'nın çağdaş niteliği, Türkiye'den yapılan alıntılardan ileri gelmiyor. Bizim yasalarımızın henüz ulaşamadığı gelişmiş bir hukuk anlayışı, KKTC Anayasası'nın temelini oluşturuyor. Türkiye'den giden deneyimli anayasa uzmanlarını katkıları bile, erkler ayrılığı ilke-

sini geriletmeye, temel hak ve özgürlükleri güvencesiz bırakmaya yetmemiş.

KKTC'de, yasama, yürütme ve yargı organları arasında uyumlu bir işlerlik kurulmuş. Erkler arasında doğabilecek uyuşmazlıklarda, "yargının üstünlüğü" ilkesi benimsenmiş. Hemen her konuda son söz, bir başkan ve yedi üyeden oluşan Yüksek Mahkeme'ye bırakılmış. Ada'nın nicel koşullarına uygun olarak, Yüksek Mahkeme, Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıtay, Yüksek İdare Mahkemesi (Danıştay) görevlerini birlikte yürütüyor. Yasaların ve toplum yaşamını yönlendiren kuralların anayasaya uygunluğunu sağlamak amacıyla, Yüksek Mahkeme'ye başvuru olanakları olabildiğince geniş tutulmuş. Tüm kurum, kuruluş ve sendikalar, "...kendi varlık ve görevlerini ilgilendiren alanlarda... bir yasanın, kararnamenin, tüzüğün, Cumhuriyet Meclisi içtüzüğünün, Cumhuriyet Meclisi kararının, yönetmeliğin..." anayasaya aykırılığı gerekçesi ile, doğrudan iptal davası açabiliyorlar.

Cumhurbaşkanı, bizde olduğu gibi, Cumhuriyet Meclisi'nin benimsediği yeni yasaları, bir kez daha görüşülmek üzere Meclis'e geri gönderebiliyor. KKTC Anayasası'nda, Cumhurbaşkanı ile yasama organı arasında bu yüzden doğabilecek çelişkileri yumuşatan ilginç bir yöntem benimsenmiş. Cumhurbaşkanı,

Cumhuriyet Meclisi'nden geçen bir yasayı, dilerse, "...yayınlanmadan önce anayasanın herhangi bir kuralına aykırı veya uygun olup olmadığı konusunda görüşünü bildirmek üzere, Anayasa Mahkemesi'ne sunabiliyor. Bu aşamadan sonra, Yüksek Mahkeme'nin katılımı, salt danışmanlık düzeyinde kalmıyor.

Anayasa Mahkemesi'nin en geç 45 gün içinde gerekçeleri ile birlikte açıklayacağı kararda, henüz onaylanmayan yasa anayasaya aykırı bulunmuşsa, Meclis'e yeniden gönderilmeksizin yürürlüğe girmesi önleniyor.

YARGININ ETKİNLİĞİ

Ne kadar özen gösterilse, hukuk kurallarının yazımında, başlangıçta hiç düşünülmeyen çelişiklere düşülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Sözcüklerin, noktalama işaretlerinin yerleştirilmesinden doğan yanlışlar bile beklenmedik yorumlara kaynaklık edebilmektedir. Değişik hukuk sistemlerinden esinlenen düzenlemelerde, bütünlüğün sağlanması daha da güçleşmektedir. KKTC Anayasası'nda, bu sorunların önemli boyutlara ulaştığı gözleniyor. Ada'nın, 1878'den sonra etkisi altında kaldığı İngiliz hukukunun evrensel kurallarını yaşatma çabaları, Anayasa'nın 151/3. maddesinde somut çözüme bağlanmış. Ayrıntılı tanımlarla konuyu dondurmak yerine, gelenek ve uygulamalarla gelişen kurumların, temel güvenceler arasına katılmasıyla yetinilmiş.

Hukuk devletini yaşatmak için yargının etkinliğini daha bir pekiştiren bu madde, aynen şöyle:

"Yetkisiz tutuklamamın kaldırılması için emirname (Habeas Corpus), bir yetkinin kullanılmasını sağlamak için emirname (mandamus), herhangi bir mahkeme veya yargı niteliğinde yetki kullanan herhangi bir makamın yanlış bir kararının uygulanmasını önlemek için emirname (Prohibition), bir makamın herhangi bir yetkiye dayanılarak işgal edildiğinin soruşturulmasına ilişkin emirname (quo warranto) ve herhangi bir mahkeme veya yargı niteliğinde yetki kullanan herhangi bir makamın kararının iptali için emirname (certiorari) çıkarmaya münhasıran Yüksek Mahkeme Yargıtay olarak yetkilidir."

Çok yönlü görevler üstlenen yargının bağımsızlığını korumak, KKTC için yaşamsal önem taşıyor. Anayasa ile kurulan düzenin başarısı, yargının işlerliği ile doğrudan bağlantılı. Kıbrıs'ta, yargıların atanması, özlük işlerinin düzenlenmesi, Yüksek Mahkeme'nin başkan ve yedi üyesinin sayısal çoğunluğu oluşturduğu "Yüksek Adliye Kurulu"na bırakılmış. Cumhuriyet Başsavcısı'nun doğrudan katıldığı kurula, Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Meclisi ve Barolar Birliği tarafından da birer üye seçiliyor. "Yargının genel işlevişi, düzenli çalışması, yargıçların ve mahkemelerin bağlı kamu görevlilerinin görevlerine devamları, işlerin verimli bir biçimde yürütülmesi, yargıçların yetişmeleri, mesleğin onurunu korumaları..." bu kurulun gerekli gördüğü önlemlerle sağlanıyor. Mahkemelerdeki yöntem kurallarını uyarlamak, adaletin gerçekleştirilmesini geciktiren işlemleri yalınlaştırmak, yargı harç ve

giderlerini düzenlemek ise, Yüksek Mahkeme'nin yönetsel görevleri arasında. Bu amaçla Yüksek Mahkeme, "...anayasa ve yasalarda belirlenen kurallar çerçevesinde mahkeme tüzükleri..." yapabiliyor. KKTC Anayasası'ndan özetlediğimiz görüntüler, yargının bağımsızlığı ile birlikte, kendi özenetimini gerçekleştirme için, anımsanabilen tüm önlemlerin alındığını ortaya koyuyor.

KKTC Anayasası'nda yer alan temel hak ve özgürlüklerle ilgili güvencelerin, çağdaş anayasaların gerisinde kaldığı söylenebilir. Bir çok konuda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne koşut düşen uyarlamalar yapılmış. Dizgelerde, hakların nasıl kısıtlanacağına değil, özgürce kullanma yöntemlerine öncelik verilmiş. Yasalar, "...ancak, savaş halinde vatana ihanet, devletlerarası hukuka göre korsanlık ve tedhiş suçları için veya müebbet hapis cezası gerektiren bir suçtan mükerrer mahkûmiyet halinde..." ölüm cezası koyabiliyor. "Hiçbir yasa, suçun ağırlığı ile orantılı olmayan bir ceza koyamaz" ilkesi, suçlarla cezalar arasındaki dengeyi bozabilecek adaletsiz yasalara karşı, Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolunu açıyor.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği, hak arama özgürlüğü ve yasal yargı yolu, sanık hakları, KKTC Anayasası'nın en ince ayrıntılarına kadar inip özenle işlediği konular arasında. Suçüstü koşulları dışında, "...gerekçeli yargı kararına dayanarak düzenlenmiş adli bir belge bulunmazsınız..." kimse yakalanıp özgürlüğünden yoksun bırakılmıyor. Yakalanma ve tutuklanma nedenlerinin bu işlem sırasında sanığa hemen bildirilip, "...kendisinin veya yakınlarının seçtiği bir

hukukçunun hizmetinden derhal yararlandırılması..." sağlanıyor. Yargıcın sekiz günde bir, kendiliğinden incelemek zorunda olduğu tutukluluk durumu, en ağır suçlarda bile, üç ayı geçemiyor. Bu sürenin sonunda "...tutuklamayı uygulamakla görevli kişi veya makam..." tutuklanan kişiyi derhal serbest bırakmak zorunda.

Kıbrıs'ta, "Bir suçtan sanık herkes, en azından, hakkında yapılan suçlamamın nitelik ve nedenini..." öğrenmek, "savunmasını hazırlamak için yeterli zamana ve kolaylıklara sahip olmak, ... iddia tanıklarını bizzat veya avukatı vasıtasıyla sorguya çekmek, savunma tanıklarını da iddia tanıkları ile aynı koşullar altında getirmek hakkına sahiptir."

Gazete, dergi, broşür, kitap yayımlamak, dernek ve sendika kurmak, toplantı ve gösteri yürüyüşleri yapmak, önceden izin alınması koşuluna bağlı değildir. "...Basımevi ve eklentileri, basın araçları, suç aracı oldukları gerekçesiyle de olsa, zorla alınmaz veya el konulamaz veya işletilmekten alınmaz."

SONUÇ

Kişi hak ve özgürlüklerini böylesine somut güvencelere bağlayan bir anayasada, "Polis, demokratik hukuk devleti ilkelerine ve yurttaşların temel haklarına saygılı olarak, anayasa ve yasalar çerçevesinde görev yapmakla yükümlüdür" denilmiş olması, gerçekten övgüye değer bir duyarlılıktır.

Yakınlık duyduğumuz, her yönü ile tanımak istediğimiz Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin "Düşünce suçu yoktur" diyen anayasasından sunduğumuz kesitler, bizlere de bir şeyler anımsatabilmelidir.